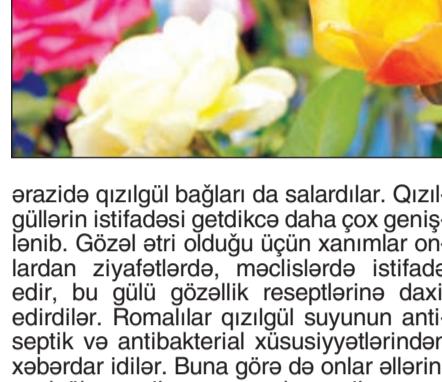

Dünya olduğu kimi

Sevginin rəmzi

Bütün bitkilər və çiçəklər kimi qızılğın də tarixi insanlıq tarixindən əvvəl başlayır. Müxtəlif filiz yataqlarında təpələn qızılgılların yaşı 25-40 milyon il əvvəl gedib çıxır. Mədəni-ləşdirilmiş qızılğın yaşı isə təqribən 5000 ildir. Yazılı tarixdə qızılğın haqqında ilk qeydlər 5000 il əvvəl Mesopotamiya gil lövhələrində tapılıb. Bir çox tarixçilər qızılğın suyunun Babil kimi qədim sivilizasiyalarda istifadə olunduğunu ehtimal edirlər.

Qədim Misirdə qızılğılı təsvir edən ən qədim heroqlif eramızdan əvvəl 1400-cü ilə aiddir. Daha sonra eramızdan əvvəl 400-200-cü illərə aid olan Misir türbəsində qızılğılı çələnginə rast gəlinir. Kleopatra dövründə qızılğının adı tez-tez xatırlanır. Kleopatra qızılgılları çox sevirdi. Onun südülu hamamları gül ləçəkləri ilə bəzənir,ayaqlarının altına gül ləçəkləri sapılırdı.

Qızılğılı Çin medeniyyətində xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Konfutsi Çin imperatorunun bağlarında qızılgıllarla bağlı yüzlərə kitabın olduğunu qeyd edir.

Romalılar qızılğılı yunanlar vasitəsilə tanışmışlar. Kənd təsərrüfatı mehsullarının yetişdirilməsinə üstünlük verən romalılar bu gülə tanış olduqdan sonra bugda sahələri və meyvə bağlarından başqa böyük

ərazidə qızılğılı bağları da salardılar. Qızılgılların istifadəsi getdiğəcə daha çox genişlənilib. Gözəl etri olduğu üçün xanımlar onlardan ziyaflərde, məclislərdə istifadə edir, bu gülü gözəllik reseptlərinə daxil edirdilər. Romalılar qızılğılı suyunun anti-septik və antibakterial xüsusiyyətlərindən xəbərdar idilər. Buna görə də onlar əllerini qızılğılı suyu ilə yuyur və bu su ilə vanna qəbul etməkdən zövq alırlar. Beləliklə, bütün müsbət keyfiyyətlərinə görə qızılğılı ekinci və ticarəti artırılır.

Qızılğılı çox sevən və tez-tez bu gülün suyu ilə yuyunan imperatriça Jozefinin (Fransa imperatoru Napoleon Bonapartın həyat yoldaşı) dövründə qızılğılı Fransada

şöhrət qazanıb. İmperatriça 1798-ci ildə "Malmaison Gardens" kimi tanınan gül bağlarını saldırbı. Arvadının güllərə olan marağını destekleyən Napoleon uzaq ölkələrə üzən kapitanlarına yeni gül növləri tapdıqları halda fidanlarını ölkəyə daşımalarını əmr edib. Beləliklə, kolleksiyadakı cəsidi çoxalıb. Ölümüne qədər davam edən 16 il ərzində bu bağlarda 250 müxtəlif növ gül yetişdirilib, xərclərini imperatriça özü ödəyib.

Qızılğılı maraq Fransadan Ingiltərəyə keçib. Daha sonra Qərbi Avropa, Amerika və Avstraliya qızılgıldan müxtəlif yollarla faydalanağa başlayıb. Qədim sivilizasiyaların əksəriyyətində qızılğılı suyu dini və mənəvi mərasimlərdə istifadə edilib. Erkən xristian dövründə bütövərəst bir adət kimi qəbul edildiyi üçün qızılğılı suyunun istifadəsinin qarşısı alınıb. Lakin sonradan xristianlıq da digər dinlər kimi qızılğılı məqəddəs simvollarına daxil edib.

Orta əsrlərdə qızılğılın müalicəvi xüsusiyyətləri öncə çıxıb. Orta əsrlər və İntibah dövründə qızılğılı depressiya üçün ən məşhur müalicə üsulu olub. Orta əsrlərdə Avropada unudulmuş qızılğılı bağları selibçilərin Yaxın Şərqi ölkələrində məməkətlərinə apardıqları qızılğılı fidanları ilə yenidən canlanmağa başlayıb.

Yalnız Türkiyədə

Qızılğılı növlərinin arasında çox diqqət çəkən, maraq yaranan gülərən biri də qara qızılğılıdır. Bu gül dünyada yalnız Türkiyənin Halfeti rayonunda yetişir. Bu gülün yeganə olaraq burada yetişə bilməsinin səbəbi bölgənin sahib olduğu subtropik iqlimdir.

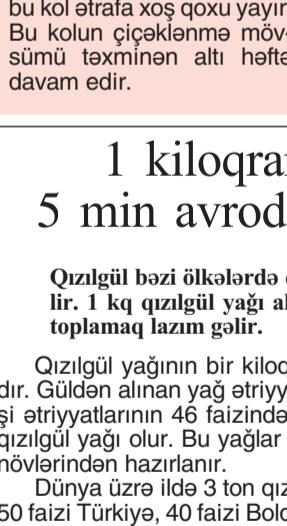

Qara qızılğılı qənəcə olarkən qara rəngdə olur, açıldıqca isə tünd qırmızı rəngə çevirilir. Yalnız Halfeti rayonunda qara qızılğılı həm qənəcə, həm də açılmış vəziyyətdə ele qara rəngdə olur. Bu gül koluńu başqa ərazidə əkerkən onun rəngi dəyişir. Qara qızılğılı toxumunu başqa ərazilərdə əkdikdə onun rəngi qırmızıya çevirilir.

Qara qızılğılın ən fərqli cəhətlərindən biri onun uzunömürli olmasıdır. Bu gül canlılığını uzun müddət qoruya bildiyi üçün onu "solmayan qızılğılı" də adlandırırlar.

Dünyanın ən böyük qızılğılı kolu

Ginnessin Rekordlar Kitabına görə, dünyanın ən böyük qızılğılı kolu ABŞ-in Tombstone şəhərindədir. Bu kıl 9000 kvadratmetr ərazini əhatə edir.

Kol 1885-ci ildə Tombstonedə əkilib. Şəhərin güneyli iqlimində hələ də çiçəklənən bu kolu Şotlandiyaəsilli qadın əkib. O, bu gülü ABŞ-a gelərkən yaşadıqları pansionatın yanında əkib. 1930-cu illərdə artıq böyüyən qızılğılın sahəsi turistlər üçün populyar bir məkana çevrilib. Kol o qədər böyükdür ki, onun budaları üfüqi şəkildə yayılıraq böyük bir kafenin damını örtüb.

Minlərlə ağ çiçəyi olan bu kol ətrafa xoş qoxu yayar. Bu kolumna çiçəklənmə mövsümü təxminən altı həftə davam edir.

1 kiloqramının qiyməti 5 min avrodan baha olan yağ

Qızılğılı bəzi ölkələrdə qızılğılı yağı almaq məqsədilə bacarıdır. 1 kq qızılğılı yağı almaq üçün əl ilə 4 ton qızılğılı ləçəyi toplamaq lazımdır.

Qızılğılı yağının bir kiloqramının qiyməti 5000 avrodan bahadır. Güldən alınan yağı ətriyyatda ən bahalı ətriylərə əlavə edilir. Kişi ətriyyatlarının 46 faizində, qadın ətriyyatlarının isə 98 faizində qızılğılı yağı olur. Bu yağılar qızılğulların iki - Dəməşq və Sədbərk növlərindən hazırlanır.

Dünya üzrə ildə 3 ton qızılğılı yağı istehsal olunur ki, bunun da 50 faizi Türkiyə, 40 faizi Bolqarıstan, 10 faizi isə digər ölkələrin payına düşür.

Qızılğılı yağı Azərbaycanda da istehsal edilir. Bu yağın istehsalı üçün "AzRose" MMC Zaqatalada Bolqarıstandan getirilmiş tinglərdən 82 hektarda "Dəməşq qızılğılı" və 25 hektarda "Lavanda" gülü növləri üzərə gül plantasiyaları salıb. "Dəməşq qızılğılı"ndən istehsal olunan yağı hem mehsuldarlığına, hem də keyfiyyətinə görə ən yaxşısı hesab olunur. Bolqarıstandan getirilmiş "Lavanda" gülü növünün yağılıq dərəcəsi Fransa və Türkiyə "Lavanda" növlərindən 20 faiz çoxdur.

Qızıldan hazırlanan qızılğıl

Qızılğulin "Sara Verdier" növü isə təbiililiklə sənətkarlığın birgə qarışımıdır. İsvəçə sənətkarlığının nümunəsi olan bu gül əsl zərgərlik işidir. O, həqiqi güldən hazırlanır.

Bu gülün dekorasiyası üçün 24 karatlıq qızıldan istifadə edilir. Güldən ləçəklərinin kənarları qızılla hasıyalı nərək dondurulur. Bu gülün hazırlanması üçün gümüşdən də istifadə edilir. Güldən bir ədədinin qiyməti təxminən 120 dollarıdır. "Sara Verdier" qızılğılı yalnız qırmızı deyil, müxtəlif rənglərlə olması ilə fərqlənir. Bu gülün qırmızıdan başqa, göy, bənövşəyi, qara, ağ rəngləri de var.

Milli gül

Qızılğılı həyatın, sevginin, sədaqətin, gözəliyin və əbadiyyətin simvolu sayılır. Gullərin şahı sayılan qızılğılı o qədər çox sevirlər ki, dünyani bir çox ölkələri onu "milli gül" elan ediblər.

ABŞ-da bu gülə olan sevginin nəticəsidir ki, 1986-ci ildə ona "milli gül" adı verilmişdi.

Slovakiyada qızılğılın "milli gül" kimi qəbul edilməsi bu gülün ilk dəfə burada meydana gəlmə fikirləri ilə izah edilir. Məlumatlara görə, bu gözəl çiçək texminen 35 milyon il əvvəl ilk dəfə indiki Slovakia ərazisindən meydana gəlib.

Qızılğılı ABŞ və Slovakiyadan başqa, İngiltərədə, İranda, Maldivdə və digər ölkələrdə "milli gül" kimi qəbul edilir.

Dünyanın ən gözəl qızılğulları

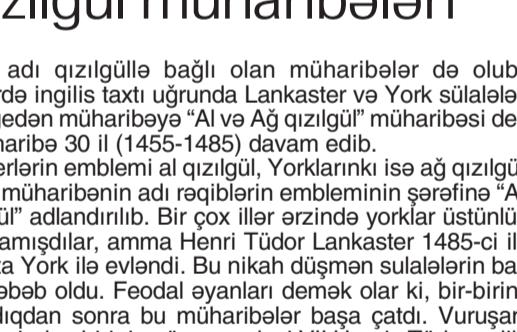
Hazırda bu əsrarəngiz bitkinin 300-ə yaxın növü və 3000 sortu var.

Dünyada qızılğulin bütün növləri özünəməsus olsa da, onların arasında bir necəsi xüsusiət gözəl hesab edilir. Bunlar "Viktor Hüqo", "Vincester Katedralı", "Michelanjelo", "Qızıl medal", "Qara Baccara" gulləridir.

"Viktor Hüqo" qızılğılı tünd qırmızı rəngə, gözəl qoxuya malikdir. O, yazdan payiza qədər çiçək açır. Bu gülün 25-dən çox ləçəyi olur.

"Vincester Katedralı" gülü ağ ləçəklə, orta ölçülüdür. Xoş qoxusu və zərif gözəlliyyi olan bu gül "klassik qırmızı gül"dən uzaqlaşmamış istəyenlər üçün ən düzgün seçim hesab edilir.

Sarı rəngli "Michelanjelo" gülü təkçə rəng palitrası ilə deyil, həm də böyük ölçüsü ilə fərqlənir. Limon qoxusu veren bu gülün 40-dan çox böyük ləçəyi var.

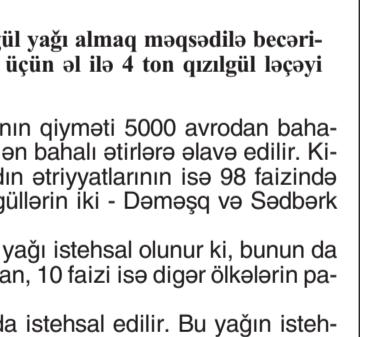
"Qızıl medal" adlanan qızılğılı böyük və tünd qızılı rəngli ləçəkləri ilə göz qamasdırır. Mükəmməl bir bağ gülü olan bu gülün yetişdirildiyi ərazidən meyva qoxusu gəlir.

"Qara Baccara" qızılğılı məxməri, qara rəngə bənzər guldür. 45 ləçəklə bu gül qızılğulların eksəri kimi bahardan payiza qədər çiçək açır.

Qızılğılı müharibələri

Tarixdə adı qızılğullə bağlı olan müharibələr də olub. 1400-cü illərdə ingilis taxtı uğrunda Lancaster və York sülalələri arasında gedən müharibəyə "Al və Ağ qızılğılı" müharibəsi deyilir. Bu müharibə 30 il (1455-1485) davam edib.

Lankasterlərin embleməti qızılğılı, Yorklərin isə ağ qızılğılı olduğundan müharibənin adı rəqiblərin embleməsinin şərəfinə "Al və Ağ qızılğılı" adlandırılıb. Bir çox illər ərzində yörükərək saxlamışdır, amma Henri Tudor Lancaster 1485-ci ilde Yelizaveta York ilə evləndi. Bu nikah düşmən sülalələrin barışmasına səbəb oldu. Feodal eyanları demək olar ki, bir-birin qırıb qurtardıqdan sonra bu müharibələr başa çatdı. Vuruşan feodal nəsillərindən birinin nümayəndəsi VII Henrix Tudor qalib gəldi. Onun taxta çıxması ilə İngiltərədə Tudorlar sülaləsinin həkimiyəti başladı (1485-1603).

Rəngini dəyişən gül

Sənətçilər və yazıçılar tərəfindən təriflənən, pambıq gülü adlandıran qızılğılı Çində endemik olan en məşhur çiçəklərdən biridir. Bu gül yalnız gözəl ləçəkləri ilə deyil, həm də rənginin dəyişməsi qabiliyyəti ilə də məşhurdur.

Konfederasiya gülü olaraq da tənənə pambıq gülü səhər ağ və ya açıq çəhrayı rəngli olur, axşam isə qırmızıya çevirilir. Çinin mərkəzindəki Hunan əyalətində əkilən çiçək bəzək məqsədləri üçün Asiya ölkələrində geniş şəkildə becərilir və istifadə olunur.

Qızılğulin idxalına ilk dəfə XVI əsrədə başlanılıb

Yunan şairi Anakreon hesab edib ki, birinci qızılğılı kolu Afroditin dənizənələri zamanı bitib. Qızılğılı Yerin böyük ilahəsi olan Demetorun da simvolik atributu olub.

Yabani qızılğulin bəzi sortlarına hətta Şimal Qütb dairəsində də təsadüf edilib.

Qızılğılı əvvəller yalnız var-dövlət simvolu kimi çarların həyətinə olardı. Sonradan isə onlar hər kəsin bağının bəzəyinə çevirilib.

Qızılğılı ləçəklərindən hazırlanmış dadlı mürəbbə Azərbaycan'da çay süfrələrinin bəzəyidir.

Si adlı çox maraqlı qızılğılı sortunun qönçələrinin ölçüsü çəltik dənəsi boydadır.

Çay qızılğulunu rənginə görə deyil, təzə dəmlənmiş yüngül çay ətri gedildiyi üçün belə adlandırılabilir.

Ətraf mühitdən asılı olaraq, efiyraqlı qızılğılı 30-50 il ömür sürür. Bu dövrədə bitkinin budagları tez-tez dəyişir.

Qızılğulin idxalına ilk dəfə XVI əsrin əvvələrində başlanılıb.

Dünya üzrə ən çox Müqəddəs Valentin Günündə qızılğılı satılır.

Al qırmızı rəngli qızılğulin kökü Çinə gedib çıxır.

İlhamə İSABALAYEVA,
"Azərbaycan"